

بررسی و نقد کتاب

مطالعات فقهی
تال جامع علوم انسانی

- دهخداى طنزپرداز، دهخداى دانشمند/ فریدون تنكابنى
- دیدارى با نثر معاصر/ دکتر حسن انورى
- و نقدهایی از: کوروش کمالی سروستانی — ویدا شاهرخى —
آمنه فرخى — هاشم بناپور و سیما سلطانی
- در سایه مارسل پروست/ مریم میرزایی

تدوین دانشنامه تخصصی پیرامون شاعران و نویسندگان بزرگ جهان در دنیای غرب سال‌هاست که در جهت شناختن و شناساندن شخصیت، تاریخ و آثار شاعران و نویسندگان بزرگ در حال تدوین است و شاعران بزرگی چون شکسپیر، گوته، دانتی، شیلر، هومر و... دارای دانشنامه‌ها و فرهنگ‌های گوناگونی با رویکردهای مختلف تاریخی، فرهنگی، جغرافیایی، زبان‌شناسی، هنری، هرمنوتیک و تطبیقی هستند. تنها یک پژوهش مختصر در سایت‌های اینترنتی مربوط به این بزرگان ما را با فهرست منابع متعدد روبه‌رو می‌کند، اما در مورد شاعران بزرگ زبان فارسی اگرچه پژوهش‌های ارجمند تک‌نگاری، تطبیقی و نقادانه تدوین و چاپ و منتشر شده است، اما تاکنون هیچ یک از شاعران دارای دانشنامه مستقل و تخصصی نیستند.

دانشنامه‌های تخصصی کتاب‌های مرجعی هستند که کلیه اطلاعات مورد نظر مربوط به یک موضوع را به خوانندگان ارائه می‌کنند و علاقه‌مندان را با کلیات مباحث مربوط به موضوع آشنا می‌کنند و متخصصان را به منابع اصلی تحقیق ره می‌نمایند. تدوین «دانشنامه سعدی» نیز از این دیدگاه می‌تواند گامی مؤثر در وادی سعدی‌پژوهی و سعدی‌شناسی باشد.

پیشینه تحقیق و ضرورت تدوین دانشنامه سعدی

اگرچه تاکنون مقالات و کتاب‌های متعددی پیرامون زندگی و آثار سعدی، نگاشته شده و برخی

مفاهیم موجود در کلیات سعدی مورد بحث و بررسی پژوهشگران و سعدی شناسان قرار گرفته و موجب شناخت هرچه بیشتر این شاعر گرانسنگ زبان و ادبیات فارسی گردیده، اما تا کنون هیچ یک از تحقیقات موردی به صورت مجموعه‌ای مدون و جامع پیرامون زندگی و آثار سعدی در قالب «دانشنامه سعدی» نگنجیده است.

بر اساس فرهنگ سعدی پژوهی تالیف دکتر کاووس حسن لی از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۷۵، در مورد سعدی ۵۷۶ مقاله و ۱۰۰ عنوان کتاب (۴۸ عنوان کلیات، گلستان، بوستان، غزلیات گزیده‌ها و ۵۲ مورد کتاب پیرامون زندگی و آثار سعدی) منتشر شده است.

با رجوع به کارنامه تنک مایه سعدی پژوهی در ایران ضرورت پرداختن به سعدی و آثار او به نیکی هویدا می‌گردد: تعداد مقالات نگاشته شده موجود پیرامون سعدی از سال ۱۳۰۰ تا کنون از مرز ۱۰۰۰ مقاله در نمی‌گذرد و تعداد کتاب‌های منتشر شده نیز در همین فاصله زمانی بیش از ۲۵۰ عنوان نیست. بنابراین تدوین دانشنامه تخصصی جهت آرایه کلیه اطلاعات مورد نظر پیرامون سعدی به شکل بنیادین، علاوه بر آشنایی علاقه‌مندان با کلیات مباحث مربوط به موضوع، متخصصان را به منابع اصلی تحقیق ره می‌نماید.

بر اساس انتشار مراجع اصلی پیرامون سعدی، شاید بتوان با کمی تسامح، سعدی پژوهی را به ۴ دوران به شرح زیر تقسیم بندی نمود:

۱. دوره تکوین (۱۳۰۰-۱۳۲۰)

فراهم آمدن زمینه چاپ کتاب در ایران، توجه به آثار سعدی جهت انتشار در سطح جامعه و نهادهای مدنی مدرن از جمله مدارس، برگزاری جشن هفتصدمین سال تالیف بوستان و گلستان و انتشار مجموعه مقالات ارزشمند استادان طراز اول ادبیات فارسی همچون: علامه قزوینی، عباس اقبال، ملک الشعرا بهار، علی اصغر حکمت، رضا زاده شفق، بدیع الزمان فروزانفر، رشید یاسمی به کوشش حبیب یغمایی در سعدی نامه و انتشار گلستان به تصحیح عبدالعظیم قریب و گلستان و بوستان به تصحیح محمد فروغی از ویژگی اصلی این دوره است.

۲. دوره تدوین (۱۳۲۰-۱۳۵۰)

در این دوره بیش از سی عنوان کتاب ویژه سعدی منتشر می‌شود که با توجه به تعداد عنوان کتاب‌های چاپی در آن دوران قابل توجه است. آثار این دوران نشان می‌دهد که علاوه بر رشد کمی تدوین کتاب‌های پیرامون سعدی، از نظر کیفی نیز آثار ارزشمندی تالیف شده است که می‌توان از جمله به انتشار کلیات سعدی به تصحیح محمدعلی فروغی اشاره نمود که از آن پس

تاکنون مورد اقبال و مراجعه سعدی پژوهان قرار گرفته است و علیرغم وجود نسخه‌های پراکنده تصحیح شده، هم چنان این نسخه بیش از دیگر نسخه‌ها از اعتبار و اهمیت برخوردار است. به عبارتی دیگر پس از گذر قریب به هفتاد سال، نسخه‌ای از کلیات سعدی تصحیح نشده که مورد نظر اجماع سعدی پژوهان ایران باشد و هم چنان مرجع همگان، نسخه تصحیح شده محمدعلی فروغی است.

هم چنین تصحیح گلستان به وسیله دکتر محمد جواد مشکور، ترجمه شرح سودی بر گلستان، تصحیح گلستان و بوستان توسط رستم علی یف، گلستان سعدی با مقابله با نسخ خطی و ده نسخه چاپی نورالله ایران پرست، متن کامل دیوان شیخ اجل توسط مظاهر مصفا، متن‌بندی و سعدی نوشته دکتر حسین علی محفوظ در قلمرو سعدی تألیف علی دشتی، مکتب سعدی کشاورز صدر و... از جمله آثار این دوران هستند.

۳. دوره تصحیح (۱۳۷۰-۱۳۵۰)

اگر چه دوره دوم یکی از پربارترین دوران تصحیح آثار سعدی است، اما در دوره سوم شیوه‌های تصحیح قیاسی و تطبیقی آثار سعدی شکل علمی تری به خود گرفته و تعداد بیشتری را نیز در بر می‌گیرد که مهم‌ترین آن تصحیح و انتشار گلستان و بوستان دکتر غلامحسین یوسفی است.

هم چنین در این دوره شرح بوستان دکتر محمد خزائلی، بوستان سعدی تصحیح نورالله ایران پرست، شرح و تصحیح مثلثات شیخ اجل سعدی از محمد جواد اجد شیرازی، بوستان سعدی به تصحیح محمدعلی ناصح و به کوشش دکتر خلیل خطیب رهبر، غزلیات سعدی تصحیح حبیب یغمایی، گزیده و شرح قصاید سعدی از دکتر جعفر شعار، گزیده غزلیات سعدی با شرح و توضیح دکتر حسن انوری و... منتشر می‌شود.

علاوه بر این، در این دوره کتاب‌های ارزشمند مقالاتی درباره زندگی و شعر سعدی به کوشش دکتر منصور رستگار فسایی، تحقیق درباره سعدی از هانری ماسه با ترجمه دکتر غلامحسین یوسفی، شناختی تازه از سعدی از دکتر جعفر موید شیرازی و... نیز منتشر شده است.

۴. دوره تکامل (از سال ۱۳۷۰ تا کنون)

این دوران نیز به جهت وجود تحولاتی در مقوله سعدی پژوهی در خور اهمیت است. ایجاد مرکز سعدی‌شناسی در شیراز، انتشار سالانه مقالات سعدی پژوهی از سال ۱۳۷۷ تاکنون، برگزاری سالانه کنگره‌های یادروز سعدی از سال ۱۳۷۷ تاکنون، تدوین و انتشار نخستین فرهنگ‌ها پیرامون سعدی همچون: فرهنگ سعدی پژوهی اثر دکتر کاووس حسن لی در سال ۱۳۷۶،

فرهنگ واژه نمای غزلیات سعدی اثر میهن‌دخت صدیقیان در سال ۱۳۷۸، فرهنگ موضوعی غزل‌های سعدی اثر مهشید مشیری در سال ۱۳۷۹، فرهنگ بسامدی اوزان و بحور غزل‌های سعدی و حافظ اثر مهشید مشیری در سال ۱۳۸۰ از جمله تحولات این دوره می‌باشد که شاید بتوان آن را دوران پیدایش فرهنگ‌نویسی سعدی نام نهاد. «دانشنامه سعدی» نیز در صورت تدوین در قالبی علمی و خلاقانه شاید بتواند تکمیل‌کننده این روند باشد.

علاوه بر آن چه گفته شد، در این دوران کتاب‌های ارزشمندی چون: از سعدی تا آراگون دکتر جواد حدیدی، سعدی دکتر ضیاء موحد، تکوین غزل و نقش سعدی از دکتر محمود عبادیان، سلسله مسوی دوست، سعدی آتش زبان، ورق درخت طوبی از دکتر حسن لی، هشت دفتر سعدی‌شناسی، عاشقانه‌های سعدی و... نیز منتشر گردید.

مدخل‌های دانشنامه سعدی

مدخل‌های دانشنامه سعدی از نظر صوری به چهار نوع: اصلی، فرعی، ارجاعی و مشروط تقسیم می‌شوند:

مدخل‌های اصلی آنهایی هستند که ذیل آنها مقاله می‌آید.

مدخل‌های فرعی آنهایی هستند که قسمتی از یک مقاله را به خود اختصاص می‌دهند.

مدخل‌های ارجاعی آنهایی هستند که فقط ذکر شده و به مدخلی دیگر ارجاع می‌شوند.

مدخل‌های مشروط آنهایی هستند که از نظر کلی قابل قبول هستند، اما احتمال می‌رود که درباره آنها نتوان مطلب کافی به دست آورد.

براین اساس، پس از اظهار نظر محققان، پژوهشگران و سعدی‌شناسی پیرامون این طرح، فهرست کلیه مدخل‌های دانشنامه در موضوعات کلی همچون: اعلام تاریخی و جغرافیایی در کلیات، باب‌های بوستان و گلستان، سبک‌شناسی، ترجمه‌های آثار سعدی، جهان‌بینی سعدی، زبان سعدی، ضرب‌المثل‌ها، عرفان، تصوف، عشق، عقل، علم و دانش، حکمت، فولکلور، کتاب‌شناسی، ترجمه‌های سعدی، نسخ خطی، سعدی‌شناسان ایران و جهان و... تدوین خواهد شد و با همکاری و همیاری پژوهشگران و سعدی‌شناسان ایران و جهان مقالات آن تدوین و منتشر خواهد شد.